

Відгук

офіційного опонента на дисертацію

Литвинчук Алли Іванівни

“Психологічні чинники розвитку екологічної самосвідомості у юнацькому віці”, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційне дослідження Алли Іванівни відображає актуальні тенденції розвитку сучасної психологічної науки та освітньої практики. Адже орієнтація на розвиток особистості, актуалізацію її суб'єктного потенціалу, на розгортання процесів самосвідомості у процесі дорослішання є загальною рисою багатьох наукових та освітніх проектів нашого часу.

Актуальність даної дисертаційної роботи визначається також необхідністю концептуальної розробки феноменологічної природи особистості, дослідження екзистенціальних проблем її функціонування у взаємодії з соціальним та природним середовищем. Водночас вивчення розвитку самосвідомості в єдності усіх її структурних компонентів, функціонування яких забезпечує оптимальне цілісне функціонування системи «Людина – Світ», набуває сьогодні стратегічного характеру в контексті проблеми попередження екологічної катастрофи та самозбереження.

Попри важливість цієї проблеми психологічні чинники розвитку екологічної самосвідомості у юнацькому віці не стали предметом спеціального наукового дослідження. Цей аспект завжди розглядається принагідно, у контексті загальних проблем розвитку екологічної свідомості, як правило, без заглиблення у каузально-динамічні параметри проблеми екологічної самосвідомості особистості. З огляду на це, дисертаційне дослідження Литвинчук Алли Іванівни є важливим та актуальним.

Представлена робота відзначається чіткістю у визначенні об'єкта, предмета, мети, завдань та гіпотези дослідження. Ґрунтовно описано

комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації – «Теоретичні засади вивчення екологічної самосвідомості в юнацькому віці», у якому проаналізовано основні підходи до визначення категорії «екологічна самосвідомість», обґрунтовано та побудовано структурно-динамічну модель детермінації екологічної самосвідомості в юнацькому віці. На підставі ретельного теоретичного аналізу наукового дискурсу чітко визначено основні поняття дисертаційного дослідження.

Окремо варто відзначити ґрунтовний підхід здобувачки до аналізу сутності поняття «екологічна самосвідомість» як складного і багаторівневого психологічного утворення та визначення його структури і змістового наповнення. Екологічна самосвідомість тлумачиться як «усвідомлення себе одночасно і частиною екосистеми, і унікальною особистістю та побудова на основі цього відносин з навколишнім середовищем і з самим собою».

У теоретичну частину роботи органічно вплітається обґрунтування структурно-функціональної моделі детермінації екологічної самосвідомості в юнацькому віці, у побудову якої закладена ідея системного та інтегративно-особистісного підходів до вивчення психічних явищ. Це дало змогу чітко окреслити діагностичне поле експериментального вивчення означеного феномену.

Особливого схвалення заслуговує той факт, що дане дослідження виконане в контексті наукової школи Лариси Петрівни Журавльової. Власне ідея розгляду інтегральної емпатії як системотвірного чинника екологічної самосвідомості у юнацькому віці виявилась достатньо оригінальною та продуктивною.

У другому розділі – «Емпіричне дослідження розвитку психологічних чинників екологічної самосвідомості у юнацькому віці» – репрезентовано процедурно-методичне забезпечення дослідження екологічної самосвідомості в юнацькому віці, проаналізовано результати вивчення

вікових, демографічних, професійних особливостей розвитку та детермінації екологічної самосвідомості.

Особливого схвалення заслуговує ґрунтовний підхід Алли Іванівни до підбору психодіагностичного інструментарію дослідження. Достатньо переконливо в психометричному плані виглядає розроблений здобувачкою психодіагностичний комплекс, що дозволяє більш цілісно підійти до вивчення такого складного феномена «вершинної психології» як екологічна самосвідомість особистості. Це дало можливість здобувачці одержати розгорнуту емпіричну інформацію щодо особливостей екологічної самосвідомості юнаків та дівчат.

При цьому здобувачка науково коректно використала методи статистичного аналізу, зокрема кореляційний та факторний. Особливого схвалення заслуговує дуже грамотна, науково обґрунтована інтерпретація отриманих факторів та кореляційних зв'язків. Це вигідно вирізняє дане дослідження з-поміж інших робіт, де активно використовується факторний аналіз.

Варто також відзначити оригінальний підхід Алли Іванівни щодо виокремлення та обґрунтування компонентів і рівнів екологічної самосвідомості у юнацькому віці.

Емпірично встановлено, що в юнацькому віці спостерігається недостатній розвиток ціннісно-рефлексивного компоненту, значна позитивна вікова динаміка показників когнітивного компоненту, а афективний та конативний компоненти мають середній рівень розвитку.

Переконливо доведено зростання впродовж раннього та зрілого юнацького віку показників когнітивного та конативного компонентів у хлопців, позитивні зміни у розвитку афективного та конативного компонентів у дівчат та стабільно низькі показники ціннісно-рефлексивного компоненту впродовж юнацького віку у досліджуваних обох статей.

На підставі факторного аналізу емпіричних показників виокремлено домінуючі чинники кожного з компонентів екологічної самосвідомості:

«Афективно-емпатійний» фактор детермінує афективний компонент, «Суб'єктно-підтримуючий» – когнітивний, «Гуманістично спрямований» – конативний та ціннісно-рефлексивний компоненти, «Діяльнісно-спрямований» – репрезентує екологічно спрямовану діяльність.

Третій розділ – «Розвиток екологічної самосвідомості у юнацькому віці» – присвячено розробці та апробації програми розвитку екологічної самосвідомості в юнацькому віці та перевірці ефективності цієї програми.

Відповідно до особливостей детермінації екологічної самосвідомості побудовано програму розвитку «Emotion. Reflection. Action», яка реалізовувалась у двох формах: соціально-психологічного тренінгу та роботі у «Відновлювальному колі». При цьому важливо відзначити, що порівняльний аналіз результатів апробації програми розвитку екологічної самосвідомості в юнацькому віці та повторний контрольний зріз через чотири місяці показав не лише стійкість досягнутих результатів, а й їх позитивну динаміку. На підставі використання статистичних методів підтверджена ефективність формувального експерименту.

Загалом, доцільно відзначити структурну раціональність, наукову коректність та професійність психологічного аналізу, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження. Усі три розділи є завершеними, містять ґрунтовні висновки. Достатня кількість таблиць та рисунків об'ємно ілюструє емпіричні дані, отримані на різних етапах дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання їх у навчально-виховному процесі та в просвітницькій роботі загальноосвітніх шкіл та коледжів психологами і вчителями, а також при підготовці фахівців-психологів в межах таких навчальних курсів, як «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Екологічна психологія» та ін.

Основні результати дисертації відображено у 13 публікаціях, серед яких 6 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у

зарубіжному науковому періодичному виданні, 6 статей у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

Основні положення дослідження були апробовані здобувачкою на багатьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Загалом, вважаємо, що дисертаційне дослідження виконане на належному науковому рівні, присвячене актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично та практично значущим.

Водночас вважаємо за необхідне зробити певні зауваження і побажання до роботи:

1. У тексті дисертації на рисунку 1.1 (стор. 32) зображено складові екологічної самосвідомості, які включають три компоненти: «Я – Інший», «Я – Природа», «Я – Світ». На наш погляд, ця структура не є вичерпною. Варто було б включити і компонент «Я – Я». Адже самосвідомість починається із самоусвідомлення, саморефлексії і є її базовим компонентом, своєрідним підґрунтям розвитку власне екологічної самосвідомості, значною мірою визначає її рівень. Водночас екологічна самосвідомість передбачає емоційно-ціннісне ставлення насамперед до себе, а не лише до соціального і природного середовища. Утім, заради об'єктивності, варто сказати, що у тексті дисертації цей аспект дещо аналізується.

Водночас розвиток цього компоненту можна вважати умовою становлення екологічної самосвідомості і варто було б більше звернути на це увагу в розвивальній програмі.

2. Контингент досліджуваних дисертаційної роботи складають студенти коледжів та університету. На наш погляд, заради репрезентативності, варто було в експериментальну вибірку включити старшокласників.

3. У висновках до розділу 1.2 визначаються наступні чинники розвитку екологічної самосвідомості особистості: інтегральна емпатія, її форми (антиемпатія, індиферентність, співчуття, співпереживання, внутрішнє сприяння, реальне сприяння не на шкоду собі, альтруїзм), а також

стійка система цінностей, екологічна спрямованість діяльності. На наш погляд, ці чинники обґрунтовані дещо поверхово. Зокрема, не розкриті ціннісні орієнтації та екологічна спрямованість діяльності як чинники розвитку екологічної самосвідомості. На нашу думку, вони можуть виступати швидше як прояви чи показники екологічної самосвідомості.

4. У тексті дисертації та авторефераті зустрічаються як стилістичні, так і граматичні огріхи та деякі неточності. Для прикладу, «відношення» вживається замість «ставлення» або «стосунки», «ряд» замість «низка», «в якості» замість «як»; «відносяться» замість «належать» або «стосуються», «відмічають» замість «відзначають», «в ході» замість «під час» тощо.

Проте зазначені побажання не знижують наукового рівня дисертації, а швидше розкривають її потенціал та емпіричну потужність. Результати дисертаційної роботи і висновки достатньо обґрунтовані теоретично та підтверджені емпіричними даними.

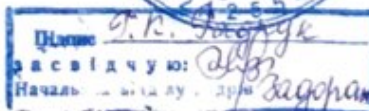
Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертація Литвинчук Алли Іванівни «Психологічні чинники розвитку екологічної самосвідомості у юнацькому віці» є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, має наукову новизну, теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор, Литвинчук Алла Іванівна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

[Handwritten signature]

Г.К. Радчук

[Handwritten signature]
Задоранка О.М.